

L'ÈTICA COM A BRÚIXOLA PER A LA VIDA I LA TRANSFORMACIÓ SOCIAL

Heleno Saña

L'ÈTICA COM A BRÚIXOLA PER A LA VIDA I LA TRANSFORMACIÓ SOCIAL

Aquest text és un recopilatori d'alguns fragments de «**Breve tratado de Ética. Una introducción a la teoría de la moral**», llibre d'Heleno Saña publicat el 2009 per l'Editorial Almuzara. Han estat traduïts al català de manera no professional.

El recopilatori s'ha fet pensant en servir com a lectura de base per a una de les Tertúlies de Filosofia Política del Casal Popular La Traüna (Santa Maria de Palautordera) que hauria tingut lloc el 16 de març de 2020 si no hagués estat per la situació general de confinament pel coronavirus.

«La tertúlia de filosofia política de La Traüna és un espai multidisciplinari de diàleg i intercanvi d'idees obert a tothom, on es conjuga la lectura de textos amb el millor de la tradició oral. Cada una de les tertúlies és dinamitzada per la persona que proposa el text a llegir, no hi ha especialistes. No calen coneixements en la matèria i es pot participar com a oient. Berenem inmig d'una conversa distesa i fluïda.»

Sobre l'autor: ca.wikipedia.org/wiki/Heleno_Saña_Alcón

Propostes per a la lectura del text:

- Dedicar un temps i un espai tranquil per llegir-lo, i així gaudir-lo amb calma i aprofundir-hi més. No fer-ho a contrarellotge el dia abans de la sessió.
- Algunes possibles preguntes per pensar abans i/o després de la lectura:
a) Què entenc per ètica? b) Quines idees tinc sobre el bé i el mal? c) Quines idees existeixen actualment en la nostra societat sobre el bé i el mal? d) Quina relació hi ha o pot haver-hi entre ètica i transformació social?
- Prendre apunts durant la lectura de cara a la tertúlia: coses que es vulguin comentar, dubtes, coses que no s'entenguin, idees a aportar, coses a remarcar, crítiques, vivències i reflexions personals, etc.

Sinopsi del llibre: Partint d'una reflexió a fons sobre els grans sistemes d'ètica elaborats pel pensament universal, el nou llibre d'Heleno Saña és, alhora, una resposta i una alternativa a la dramàtica crisi de valors que travessa la Humanitat. Llibre la temàtica del qual és, per ambdues raons, de palpitant actualitat i perenne vigència. En una magnífica síntesi de rigor intel·lectual i claredat expositiva, l'autor ens introdueix en l'apassionant món de les idees morals i el seu contrast amb el cinisme i la immoralitat regnants. Heleno Saña ha escrit un llibre crític, però no pessimista. El seu objectiu central és, al contrari, reivindicar i recuperar la consciència i la sensibilitat moral avui tan en declivi. El contingut del llibre pot ser especialment útil per als lectors que sentin nostàlgia d'una vida personal basada en un ideal noble i busquen el camí per assolir aquesta meta. Una cosa és segura: qui llegeixi les vibrants pàgines d'aquest *Breu tractat d'Ètica* comprendrà que la vida humana només adquireix el seu ple significat i sentit quan està guiada pel propòsit de servir el Bé.

PREFACI

El llibre que el lector té ara a les seves mans parteix, com altres llibres meus, d'una crítica a la societat actual. Però el meu propòsit no és dibuixar un ésser humà ideal o nou, sinó més bé rescatar de l'oblit el que l'ésser humà va ser i el que podria ser. En aquest sentit, el nostre procés de reflexió és anamnètic, es nodreix de l'ensenyança platònica avui tan oblidada com estigmatitzada per la filosofia predominant. Del que es tracta és de la recuperació de la claredat o la llum eterna sepultada sota la il·luminació artificial de la societat postmoderna en la qual estem immersos. Si utilitzo la vella metàfora de la llum, no és per atzar, sinó perquè considero que l'alienació de l'ésser humà actual és una forma de les tenebres. No oblidem que el terme grec *alétheia* (veritat) significa allò que ha deixat d'estar ocult, el que ha sortit de l'obscuritat per mostrar-se com a presència visible.

El propòsit genètic d'aquest llibre és exposar la meva pròpia concepció de l'ésser humà i el món. Per això, serà inevitable que m'encari amb totes aquelles corrents de pensament que han postulat cosmovisions oposades a la meva; i a la inversa, procediré a una reivindicació dels sistemes d'idees afins als meus. Confrontació i diàleg formaran, doncs, part integral del meu procés de reflexió. Però sobretot i en primer lloc, el meu discurs és una defensa explícita i implícita de la Filosofia en la seva accepció originària, això és, com a amor a la saviesa o veritat i com a vehicle d'orientació moral i espiritual. Una defensa de la Filosofia enfront tots els intents de despullar-la de la seva connotació ètica i buidar-la així d'una de les seves dimensions essencials i degradar-la a una variant més del relativisme i de les diverses modes filosòfiques engendrades per aquesta corrent de pensament.

No necessito subratllar que no exposo cap teoria nova ni que el meu objectiu sigui la d'assolir el «saber absolut» al que aspirava Hegel, cim de la supèrbia moderna. El meu punt de partida és el principi socràtic del no-saber o de la

docta ignorantia de Nicolàs de Cusa. Tinc també en compte, amb Esquilo, que el saber és sempre infinitament inferior a la realitat. Més que descobrir noves veritats, la meua labor consistirà en apropar-me a la veritat com un bé que està en les mateixes coses i que, per tant, és objectiu i no pertany a cap subjecte en particular, per molt culte i erudit que sigui. Com ens ensenya Heràclit, la veritat, lluny de ser la creació d'un individu personal, és allò comú per excel·lència, *to xynón*. Si existeixen escasses raons per mirar amb confiança el futur, tampoc n'hi ha per reduir la història i l'ésser humà al que són aquí i ara. Lluny de compartir el criteri resignatiu que la Filosofia és escassament apta per resoldre els problemes de l'ésser humà –com afirmava Habermas–, penso que la recerca de la veritat no pot mesurar-se per la seva eficàcia pràctica, instrumental o externa, sinó únicament pel seu valor intrínsec. I fins i tot suposant que, en efecte, no estigui en condicions de resoldre els problemes existencials de l'ésser humà i del món, sí que ens pot servir de consol per afrontar les nostres penes. En aquest aspecte, segueix sent tan actual com en els temps avui llunyans quan Boetio va compondre el seu *Consol de la Filosofia*.

He escrit les pàgines que segueixen en la solitària quietud del meu refugi alemany, completament allunyat, per això, dels cercles i clans polítics, culturals i mediàtics don s'elaboren i difonen les consignes grates al poder establert. Ja per aquesta equidistància respecte la *doxa* triomfant, el meu llibre és una protesta muda contra quasi tot el que el *Zeitgeist* representa, un esperit dels temps el signe central del qual és, al meu parer, la impostura i la transmutació de tots els valors.

No em faig cap il·lusió sobre el resultat del meu procés de reflexió. Perquè he emprès, doncs, aquest treball? Per la necessitat íntima de buscar la veritat i transmetre-la, potser i amb una mica de sort, a les ànimes bessones que per atzar puguin llegir-me. Aquest és l'únic motiu que em guia, i amb això en tinc prou. No busco ni necessito altra recompensa. Faig meves les paraules de Lessing: «El que determina el valor d'un ésser humà no és que posseeixi o cregui posseir la veritat, sinó l'esforç que ha realitzar per assolir-la».

INTRODUCCIÓ: LA PROBLEMÀTICA DE FONTS (breu fragment)

El punt de partida

La vida de l'ésser humà és una conducta permanent. Viure és pròpiament comportar-se, adoptar aquesta o aquella actitud moral. Ens comportem bé o malament, amb egoisme o generositat, decent o indecentment, segons les idees i sentiments de cadascú i l'educació que hagi rebut. Tota la praxi individual i social humana respon, en tot cas, a un determinat codi de valors; d'aquí que l'existència de l'individu estigui vinculada intrínsecament a normes ètiques, sigui en sentit positiu o negatiu. *Tertium non datur*.

L'Ètica és la ciència que tracta sobre la moral, caràcter o conducta de l'ésser humà. El concepte d'«ètica» procedeix etimològicament del grec *ethos*, que significa «hàbit», «costum», «mode d'obrar». Però s'utilitza també per resumir

un tipus elevat i íntegre de conducta, és a dir, com a sinònim de «moral». En un pla més específic i secundari, es parla també d'una «ètica professional». En essència, es pot dir que l'Ètica és la branca del pensament la funció de la qual consisteix en fomentar la virtut i evitar o combatre tot allò que s'oposi a ella, un objectiu que explica la seva estreta relació amb la Pedagogia. Com a camp d'investigació teòrica, constitueix la dimensió pràctica de la Filosofia; per les seves ramificacions transpersonals, és inseparable de categories convivencials com la «política», la «justícia», el «bé comú», la «concordia» o la «discòrdia», la «pau» o la «guerra», com tindrem ocasió d'anar veient en el transcurs del nostre procés reflexiu. La motivació ètica es gesta a l'interior de la persona, però per la seva mateixa naturalesa relacional, transcendeix l'àrea subjectiva per passar a ser un acte objectiu les repercussions del qual afecten directament, en major o menor grau, els nostres iguals tant propers com llunyans. Parlar d'Ètica sense tenir en compte la categoria d'«alteritat» és una contradicció en els termes. Plantejar-se el problema de la moral significa, sobretot i primerament, pensar en els demés, preocupar-se pel que pugui ser d'ells, o el que és el mateix, responsabilitat.

(...)

CAPÍTOL 17: EL SENTIT DEL BÉ

La prova

Escollir la bondat com a norma de conducta és, en la meua opinió, l'únic que pot consolar-nos de les misèries d'aquest món, armant-nos de força interior per afrontar els cops que el destí ens assigna i donar-nos el sentiment que la nostra vida no està desproveïda de sentit. O com ens diu Calderón a *La vida es sueño*: «Però sigui veritat o somni / obrar bé és el que importa». O per cedir la paraula a Francesc d'Assís: «La suprema saviesa és obrar sempre bé». És naturalment també el que guia els passos de Don Quixot, com Unamuno sintetitzarà a la seva obra sobre ell i el seu escuder: «És el que s'ha de ser en aquest món, senyor meu, bo a seques, bo sense adjectius ni teologies, ni cap tipus d'additament, bo i no més que bo». És la màxima a la qual es va atendre Fermín Salvochea, un sant anarquista amic del príncep Kropotkin que, en la seva qualitat d'alcalde de Cadis, va intentar portar en l'últim terç del segle XIX les seves idees alliberadores a la pràctica. Detingut diverses vegades per la Justícia, un jutge li va preguntar un dia quina era la religió que professava, al que va respondre: «Fer el bé». Al pronunciar aquestes senzilles paraules, el noble àcrata andalús no era potser conscient que estava sintetitzant amb elles l'essència i els fonaments del que significa i pot ser l'elecció de la conducta ètica com a principi i norma de la nostra estada a la terra.

Però dit això, m'afanyo a afegir que fer aquest pas és tot el contrari d'un camí de roses. Ja el fet de veure's confrontat sense cessar amb la injustícia i altres formes del mal es converteix inevitablement en una font de sofriment intern i, sovint, de desolació. «Les âmes profondes ne peuvent être sans mélancolie», anotava amb plena raó Léon Bloy al seu *Journal*¹. El dolor pertany intrínsecament a la natura humana, i no hi ha per això cap motiu per avergonyir-se d'ell. Com ens recorda Pascal: «No és vergonyós que l'ésser

humà sucumbeixi al dolor; l'únic vergonyós -afegeix- és que sucumbeixi al plaer»². I quan el seu origen és l'amor als altres, passa a ser un signe de noblesa. A aquest estat d'ànim pertany el sentiment de soledat que amb freqüència s'apodera d'aquells qui s'entreguen a una tasca altruista. Aquesta experiència pot arribar a convertir-se en una llarga marxa a través del desert, o a la «nit fosca de l'ànima» tan familiar a Sant Joan de la Creu. No es tracta d'una soledat física sinó interior; d'aquí que la majoria de les vegades sorgeix quan, barrejats amb els altres, som testimonis directes del seu embrutiment moral, de la seva deshumanització o dels seus incomptables exercicis de vanitat. Això explica que els sants, els místics, els benefactors de la humanitat, les ànimes sensibles i els esperits superiors hagin sentit sovint la necessitat d'apartar-se del món i retirar-se a una cel·la o a un lloc recòndit on no els arribin les veus inoportunes i sorolloses de la multitud. O com escrivia Sénancour, també una ànima solitària i incompresa: «Són les decepcions de la vida les que ens comprimeixen i obliguen a replegar-nos en nosaltres mateixos»³. No, no sempre és fàcil assistir a l'espectacle rarament edificant del món i entregar-se a la vida espiritual que un porta dins enmig de la què trobem fora, composta, la majoria de vegades, d'individus sense altra preocupació i altra meta que la d'organitzar el més profitosament possible el seu ego personal. Però és precisament la tristesa que ens invadeix per aquest estat de coses la que desperta en nosaltres el desig de no semblar-nos als altres i la nostàlgia que un dia aprenguin a ser millors del que ara són. Però amb aquesta esperança no sempre n'hi ha prou per mantenir dempeus la fe que ens encoratja, amenaçada contínuament pel temor de cedir a les nostres debilitats i a l'instint de comoditat que, en major o menor mesura, tots portem dins.

Pel que fa a la resta, qui no coneix l'experiència de l'adversitat i està acostumat des de nen a viure plaentment i sense grans conflictes i desafiaments existencials, corre sempre el risc de convertir-se en un senyoret satisfet, una manera de ser que, en general, condueix directament a l'egoisme. El dolor pot certament degenerar en ressentiment, enveja i afany de venjança, però també pot contribuir a forma el nostre caràcter i a donar-nos una maduresa humana que el nen consentit desconeix. Páthei máthos (aprèn sofrint), aconsellava ja Esquil. Si és humà defugir el dolor, ho és encara més acceptar-lo com una oportunitat que el destí ens concedeix perquè aprenguem a alliberar-nos de la nostra proclivitat a la lleugeresa i a la superficialitat, i submergir-nos en les profunditats del nostre ésser, allà on habiten la veritat i el bé. El que el Renaixement anomenava *homme complète* o Marx «home total» inclou tot el que el destí ens concedeix, però és també inseparable de tot el que ens nega, i constitueix un dualisme mai superat de gratificació i renúncia.

D'aquí que el primer que l'ésser humà consagrat al bé ha d'aprendre és a no deixar-se vèncer pel desànim. Sense aquest fons de resistència interior, mancarà d'un fonament sòlid per afrontar amb serenitat i enteresa els mals i desventures del món. Es tracta d'una prova mai conclusa i sempre renovada. Això explica les caigudes i recaigudes en la desmoralització, la decepció i la resignació, una experiència comuna a tota forma d'apostolat moral. Tota pedagogia, cosmovisió o ideologia que no tingui en compte aquesta problemàtica corre el perill de buscar alleujament en posicions edificants o en apologies totalment allunyades de la realitat. Inclús, i precisament, quan ens elevem als ideals més nobles i purs, no podem ignorar la proclivitat humana a sucumbir a allò innoble i baix, inclosa la pròpia. Ser fidels als nostres ideals és

negar-se a estar satisfets de nosaltres mateixos quan al voltant nostre no veiem més que dolor i injustícia; la resta és capitulació. No es tracta només de combatre els nostres baixos instints, sinó de sostreure's, en la mesura del possible, a la influència que sobre nosaltres exerceix un entorn dominat per l'egoisme, el materialisme, l'agressivitat i altres formes del mal, com succeeix en general a la societat saturada i cínica dels nostres dies.

Bondat i autorrealització

Malgrat els obstacles i esculls que acabem d'assenyalar, no hi ha mode més alt i bell d'autorrealització que la bondat. He viscut els suficients anys per estar en condicions d'afirmar, sense patetisme però amb plena consciència del que dic, que la vida només adquireix el seu ple sentit quan la vinculem a un ideal que transcendeixi l'àrea curta i limitada del nostre jo. I no menys convençut estic que pensar només en un mateix és una forma d'autonegació. Qui hagi comprès aquesta veritat ja no podrà optar una altra manera de ser, d'obrar i d'existir. Aquells que defugen aquest camí s'estalviaran certament molts disgustos, encara que moriran sense haver conegut el que significa l'intent de ser bons. Per què hem vingut al món? Per gaudir i passar-ho bé? Sens dubte, però no només i principalment per això, sinó sobretot per donar sentit a la nostra vida. Què li queda a la persona que no consagra la seva vida a un menester transpersonal? En la majoria de casos, la transitorietat dels plaers i alegries que la sort pugui proporcionar-li, els èxits professionals o socials que pugui acumular o la vanitat satisfeta. No obstant, això no són més que llums i focs fatus que s'apaguen i no deixen més que la trista cendra del silenci i l'oblit que, en general, és el desenllaç final d'aquells que han viscut només per a ells mateixos. Això significa que tota vida que transcorre al marge del bé és una vida deficitària i malmesa, per molt fecunda i positiva que hagi pogut ser en altres aspectes. O com ens diu Rousseau: «Allò essencial és ser bons amb la gent amb què un viu»⁴. I de manera semblant, la seva compatriota André Gide quan ens aconsella: «Assumer le plus possible d'humanité»⁵. El sentit de la vida i el sentit del bé són una i la mateixa cosa, constitueixen una unitat tancada. Intentar separar ambdues categories és ja allunyar-se de la veritat. El perill més gran al qual s'enfronta tot ésser humà és el de cedir a la temptació d'acomodar-se a la realitat i nadar a favor de la corrent; d'aquí que la majoria sucumbeixi a ella i es conformi amb el destí estàndard i mediocre que la societat del benestar li brinda, sense veure que aquest model d'existència és, com sabia ja Emmanuel Mounier, «la forma moderna del no-res»⁶. I els que intenten resistir aquesta temptació acostumen a cedir a les primeres decepcions i es retiren a cultivar el seu jardí privat. I per justificar-se davant de si mateixos i els altres, diuen: «Jo vaig intentar fer el bé, però aviat vaig comprendre que era un afany il·lusori i va», el qual els hi és suficient per tranquil·litzar la seva consciència. Aquesta és, més o menys, la dialèctica d'aquells que opten per la comoditat, i no pel que D. H. Lawrence va anomenar en una de les seves cartes «the great effort towards goodness»⁷. Penso, pel que fa a la resta, que les persones que passen sense grans dubtes i vacil·lacions de la il·lusió ètica al cinisme i aconseguen instal·lar-se en ell confortablement i sense remordiments, és perquè els hi mancava veritable força espiritual. Crec, així mateix, que quan aquesta existeix, no pot ser aniquilada fàcilment i convertir-se en indiferència o embrutiment moral.

Però del que es tracta és, justament, de ser bons, sabent per endavant que amb això no extirparem el mal. I és en aquesta consciència dels nostres límits on radica el mèrit del bé que puguem fer.

La dimensió absurda

Dit tot el que antecedeix, és imprescindible assenyalar que a una vida consagrada al bé pertany també la disposició a acceptar sense amargor tot el que el destí ens nega i a conformar-nos amb el molt o poc que ens concedeixi. Aquesta és l'única manera de no sucumbir a la tendència sempre latent de l'autocommiseració, companya inseparable del narcisisme i l'autocentrisme. No comprendrem integralment el que és la vida si no tenim en compte la seva dimensió, sovint absurda i arbitrària, i els mals i les tragèdies que per això provoca. Per molt plena que sigui la felicitat que l'humà pot assolir, és tot el contrari d'un estat inalterablement seràfic o beatífic, si no un bé que, en el millor dels casos, la sort ens concedeix provisionalment. En aquest sentit, hauríem d'atendre als ensenyaments de l'estoïcisme i a la seva capacitat d'acceptar l'adversitat i la desgràcia com a part intrínseca de la condició humana. Sense aquesta consciència de la nostra radical fragilitat, estem condemnats a viure amb la por o la desesperació a sobre. La clarividència o saviesa suprema consisteix precisament a admetre que, per sobre de la nostra voluntat, estan en últim terme els designs impenetrables i imprevisibles de l'atzar.

El moment ètic d'aquest rerefons existencial que estic descrivint rau a aprendre a dominar les nostres passions i el nostre desig d'aconseguir tot el que ens proposem i anhelem. El nostre deure és el de contribuir, en la mesura de les nostres forces i possibilitats, a una humanització de les condicions de vida imperants en la fase històrica que ens ha tocat viure, però sense deixar mai de tenir present que la nostra lluita contra l'absurd i la injustícia pot xocar amb la indiferència o l'hostilitat d'un nombre major o menor dels nostres iguals. No n'hi ha prou, doncs, amb ser bons, sinó que és també necessari admetre per endavant que la nostra conducta ètica no sigui compartida pels altres, una aporia que només podrem superar mobilitzant la nostra resistència interior contra el desànim i la desmoralització. Hem de partir, efectivament, del suposat que el bé estarà sempre, o gairebé sempre, en minoria enfront del mal, el que significa que prendre partit per ell equival a optar per l'aïllament o la marginació i, en casos extrems, amb la persecució i fins i tot amb la pèrdua de la llibertat i inclús de la vida, com ens ensenya el testimoni de les innombrables ànimes excelses que al llarg de la història van ser fidels fins al final i amb totes les conseqüències als seus ideals, des dels cristians de les catacumbes als militants obrers moderns. D'altra banda, comparteixo enterament el noble veredict de Sartre: «Només els porcs creuen guanyar»⁸.

No necessito assegurar-te, amic lector, que el propòsit de les meves reflexions crítiques no és el de desanimar-te, ni molt menys el de frustrar per endavant la teva possible inclinació al bé. El seu únic objectiu és que cobris consciència que escollir aquest camí pressuposa al mateix temps escollir la inseguretat de no arribar a la meta desitjada. Amagar-te o relativitzar aquest risc inherent a tota conducta ètica significaria per part meva no només un acte d'imperdonable irresponsabilitat, sinó també una manera de procedir en contradicció oberta

amb el dissenyi pedagògic que m'ha mogut a escriure les pàgines que estàs llegint. Precisament perquè aspiro a convèncer que no hi ha res més bonic que consagrar la nostra vida a un ideal excels, tinc l'obligació moral de prescindir de tot plantejament edificant i parlar-te en romà paladí, única manera que no t'enganyis i que coneguis des del primer moment els innumbrables esculls i obstacles que al llarg del teu camí inevitablement hauràs d'afrontar. La resta – creu-me– no és més que doctrinarisme apologètic, sigui en la seva versió religiosa o ideològica.

La recompensa

El que la bondat representa no es pot mesurar amb els criteris utilitaristes tan comuns en el nostre temps. Aquesta és una de les raons per la qual és tan incompresa. És una recompensa, però una recompensa difícil de definir. En certa manera, és allò indefinible per antonomàsia. Si nosaltres recorrem a aquest terme, és només en el sentit antiutilitarista que li donava Spinoza: «Beatitudo non est virtutis praemium, sed ipsa virtus»⁹ (la felicitat no és el premi de la virtut, sinó la virtut mateixa). El que menys es pot fer és avaluar la bondat en els termes convencionals o quantitius d'èxit o de fracàs. M'atenc aquí al que Erasmo escrivia en la seva primera confrontació amb Luter: «Sé que sovint passa que el partit més nombrós guanya el millor»¹⁰. El que es creu vencedor és gairebé sempre el que més ha perdut, ja que la força que condueix a la victòria és en realitat el fruit de la debilitat moral. I, a la inversa, l'elecció del bé es nodreix de força moral. Guanyar o perdre depèn d'una sola cosa: la conducta ètica. Qui no escull el bé serà sempre un fracassat, per molt que s'imagini ser el contrari i per molts trofeus que hagi acumulat, com passa gairebé sempre amb aquells herois de posar i treure que les tribunes mediàtiques acostumen a fabricar per al consum de masses.

S'ha de traçar una rigorosa línia divisòria entre els valors intrínsecs i els extrínsecs. El que el fetitxisme publicitari regnant glorifica com a èxit no és, en la majoria dels casos, més que un producte de mercat, o el que en termes econòmics s'anomena «valor de canvi»; per això té molt poc o res a veure amb el seu valor real. D'altra banda, és ben sabut que l'èxit extern s'assoleix sovint a expenses de no poques claudicacions i derrotes inconfessades, que són com l'ombra que s'amaga rere l'oripell refulgent que s'exhibeix a les fires de vanitats organitzades pels triomfadors públics i els seus mànagers per ser aclamats per les masses, ja es tracti de la política, l'esport, el show-bussiness o la indústria de la cultura. Per això vivim en la societat que Guy Débord va anomenar «de l'espectacle», que va ser també la causa del seu suïcidi. Pobre home! Però més pobres són les ànimes comercialitzades que consideren que el summum bonum consisteix a aparèixer a les pantalles de televisió o als titulars dels diaris. No seran mai la riquesa, el poder i altres conquestes materials el que ens donarà la felicitat, sinó que més aviat ens allunyan d'ella, a menys que utilitzem aquests privilegis per ajudar els qui no els posseeixen. «La felicitat material –escrivia Tolstoi en els seus Diaris– s'obté només a expenses dels altres; la felicitat espiritual, fent-los feliços»¹¹; d'aquí la seva màxima: «Humilitat i recerca incessant de fer el bé»¹². La recompensa consisteix en sentir-se embargats per l'emoció cada vegada que aconseguim ajudar, consolar o donar una alegria a algú. O per dir-ho amb les boniques paraules d'Albert Camus: «Quan s'ha vist una sola vegada la resplendor de la felicitat en

el rostre d'un ésser estimat, un sap que per a l'home no pot haver-hi altra vocació que la de suscitar aquesta llum en els rostres que l'envolten»¹³. És la recompensa reservada a les ànimes generoses que viuen donant més que rebent. D'altra banda, donar a l'altre una part del nostre ésser és, en el fons, una manera de rebre'l nosaltres mateixos en forma de plenitud interior. Res del que fem als altres es perd, començant per l'alegria que neix al nostre pit. És el màxim do que el destí ens concedeix: poder ser útils als nostres iguals, un do al qual l'egòlatra o el dolent no tenen accés. Hi ha major recompensa que la d'haver estat designats per sembrar el bé?

EPÍLEG: EL CAMÍ A SEGUIR

Company lector, no creus que ha arribat l'hora de recuperar i reivindicar la cultura ètica difamada com a anacrònica i inservible pels corrents de pensament que no reconeixen altres opcions axiològiques que l'hedonisme, el materialisme, l'egoisme, el cinisme i la satisfacció dels instints vulgars? Si he escrit aquest llibre és per convèncer d'això. Per a mi no existiria major recompensa que la d'haver-ho aconseguit. I el primer pas del model de conducta que et proposo consistiria a perdre la por a declarar-te partidari del bé i a desemmascarar aquells qui han escollit l'antimoral de l'anything goes com l'única manera de ser moderns i d'estar a l'altura dels temps. No ens avergonyim de nadar contracorrent i de proclamar a viva veu la nostra fe en els valors eterns postulats pels grans mestres del pensament. Plantem cara a la incultura moral avui predominant i lluitem per un món menys innoble que el que tenim actualment, sense preguntar-nos si fracassarem o tindrem èxit, i atenent-nos a la màxima que Albert Camus exemplifica en un dels diàlegs de la seva obra *La peste*: Tardieu.- «Les nostres victòries seran sempre provisionals». Rieux.- «Ja ho sé, però això no és motiu per deixar de lluitar». I quan us sentiu abatuts per la indiferència, l'hostilitat o el cinisme del vostre entorn, recordeu les paraules de l'Hiperió de Hölderlin: «El millor consisteix a obrar fraternalment en companyia d'altres, però quan falten els companys de lluita, és també bell sostenir-se sol enmig de la nit».

La lluita per la veritat i pel bé ha d'ocupar el lloc d'honor que van tenir en altres temps menys conformistes i més idealistes que el nostre, una tasca que només podrem complir descendint a les profunditats del nostre ésser i tirant per la borda tota la misèria humana i moral que portem dins. Sense aquest de profundis espiritual, estem condemnats a seguir sent una reproducció mimètica dels subvalors avui triomfants. No crec, en tot cas, que hàgim vingut al món per acumular bitllets de banc, conduir cotxes a tota velocitat, vociferar als estadis de futbol o passar hores i hores asseguts davant la televisió o un ordinador. No cometem l'error de reduir la vida humana a les seves manifestacions més prosaiques i banals. Intentem, al contrari, amb l'ajuda de la «força de la imaginació» i «l'imperatiu categòric moral» que ens va llegar Kant, donar-li la seva dimensió més elevada i profunda.

La part superior de la nostra condició humana ens obliga a lluitar contra la injustícia regnant. No fer-ho significa un acte de deserció davant nosaltres mateixos i els altres. No hem nascut per apartar els ulls del mal que ens envolta, sinó per fixar-los en ell i no oblidar-lo mai. Quan comprendrem que el

destí de l'ésser humà és intentar donar a la seva vida la major plenitud possible? Quan reconeixem que els «cants de sirena» de la societat de consum no podran omplir mai el nostre anhel de plenitud? Seguim l'exemple dels grans benefactors de la humanitat. Recordem el que ells van fer i rendim homenatge continuant l'obra que van iniciar. Procurem, en la mesura de les nostres forces, deixar rere nosaltres un món més humà i just del que trobem al arribar a ell. Seguint l'exemple de Fichte: «Ja la simple contemplació del món tal com és desperta en el meu interior el desig, la nostàlgia, l'absoluta exigència d'un món millor». No deixem abandonats a la seva sort i tirats a la cuneta els pobres i desamparats de la terra, els quals, sense cap culpa, no coneixen altre destí que el del sofriment. Acudim a ells, busquem la seva companyia, fem-nos carn de la seva carn. No cometem la mesquinesa tan habitual avui de limitar el concepte de «felicitat» a la breu àrea del nostre jo i tinguem la generositat d'estendre'l als nostres iguals.

Igual que li passava al Doctor Faust de Goethe, en el nostre pit habiten dues ànimes, com per pròpia experiència tu molt bé saps, estimat lector. Una ens inclina cap a allò vulgar, fàcil i còmode; l'altra cap a allò excels i pur. Tingues el valor d'escollir aquesta segona opció. No te'n penediràs. No et deixis influenciar ni desorientar per l'egoisme que veus al teu voltant, ni facis cas dels saberuts que et diuen que el millor de la vida consisteix a passar-ho bé i oblidar-se de la resta. Contesta'ls-hi que conformar-se amb aquest tipus d'existència és reduir-la a la seva dimensió més exigua i miserable. Viure de veritat no significa quedar-se reclòs a la sòrdida caverna descrita per Plató, sinó anar a trobar la immensitat del cosmos. No renunciïs a la morada interior exalçada per Sant Agustí i Santa Teresa com a font de la veritat, però omple-la amb la companyia dels que truquen la teva porta per demanar-te ajuda o per oferir-te la seva amistat. Comparteix-te, surt de tu mateix, obre el teu cor i dirigeix-te allà on puguis exercir el bé i contribuir a la felicitat dels altres. Quan et poses en camí?